

LASTOVSKI STATUT I ZDRAVSTVENA KULTURA

HEALTH CULTURE IN THE STATUTE OF LASTOVO

Grozdana Milović-Karić*, Đorđe Milović**

SUMMARY

The aim of this article was to define the elements of health culture in the Statute of Lastovo, from its declaration in 1310 to amendments made in the 18th century. The source we used was a recently published translation of the Statute from Latin, in which we identified the lawmaker's stipulations directly or indirectly related to public health of the times. The Statute stipulates several preventive measures to keep plague at bay and to control it if it breaks out. Stipulations on communal slaughterhouses and fish markets, even if not directly intended to address healthcare issues, brought a definite improvement to public hygiene and sanitation. Penal provisions for the perpetrators included death, whipping, branding, cutting fingers off, standing on logs, and pillorying. The article concludes that even though the Statute of Lastovo is quite comprehensive and voluminous, it does not give much space to health culture, in fact, even less space than other Medieval statutes of towns along the east coast of the Adriatic.

Key words: Medieval statutory law; history of health culture; Lastovo

* Diplomirana pravnik, Rijeka.

** Redoviti profesor u miru Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci.

Adresa za dopisivanje:

Prof. dr. sc. Đorđe Milović, Ul. dr. Zdravka Kučića 41, 51000 Rijeka

UVOD

Otok Lastovo priključen je polovicom XIII. stoljeća (točnije 1252.) Dubrovniku odlukom samih Lastovljana. Lastovski knez bio je predstavnik dubrovačkog kneza, tj. dubrovačke vlasti.¹ Na odluke i presude lastovskoga kneza mogla se uložiti žalba dubrovačkom knezu. Dubrovnik je postupno na Lastovu uvodio svoja pravna gledišta pa u znatnoj mjeri i svoje pravne norme. Odnosi između Lastova i Dubrovnika nisu uvijek i trajno bili dobri pa vezano uz to treba spomenuti i Lastovsku bunu 1602.–1606. koja je prošla bez trajnijih posljedica.²

Poznato je da su stari statuti koji su nastajali uzduž Dalmacije³ bili odraz težnje za preventivnim partikularizmom, pa ni Lastovski statut u tome nije bio iznimka. Lastovljani su se svojom voljom predali Dubrovniku, ali pod uvjetom da se poštuju stari običaji, što znači da će manje-više imati pravo da sami uređuju svoje društvene odnose.⁴ Koristeći se tim pravom, na zboru 10. siječnja 1310. donijeli su Lastovski statut koji je odobrio tadašnji dubrovački knez Bartol Gradenigo. Statut se tijekom duga vremena, sve do XVIII. stoljeća, dopunjavao. Sve te odredbe obuhvaćene su knjigom *Lastovski statut* koju je objavio Književni krug u Splitu 1994. godine. Original je pisan talijanskim jezikom, poneke kasnije glave i latinskim, a na standardni ga je hrvatski jezik s opsežnom studijom preveo naš poznati povjesničar i vrsni romanist prof. dr. Antun Cvitanić. Prijevodu je, dakako, priključen i izvorni tekst. Mi se stoga u ovom radu služimo tim prijevodom, bez potrebe da ga uspoređujemo s tekстом originala.

Lastovski statut nedovoljno se posvećuje problemima zdravstvene kulture, iako se brojni stari statuti uzduž naše obale obično time nešto više bave. Istini za volju, valja istaknuti da ima statuta, iako vrlo malo, koji se problemima zdravstvene kulture uopće ne bave. Takvi su, primjerice, vrlo stari Vinodolski zakon iz 1288. i znatno kasniji Veprinački statut iz 1507., oba s našeg užega sjevernojadranskog područja.

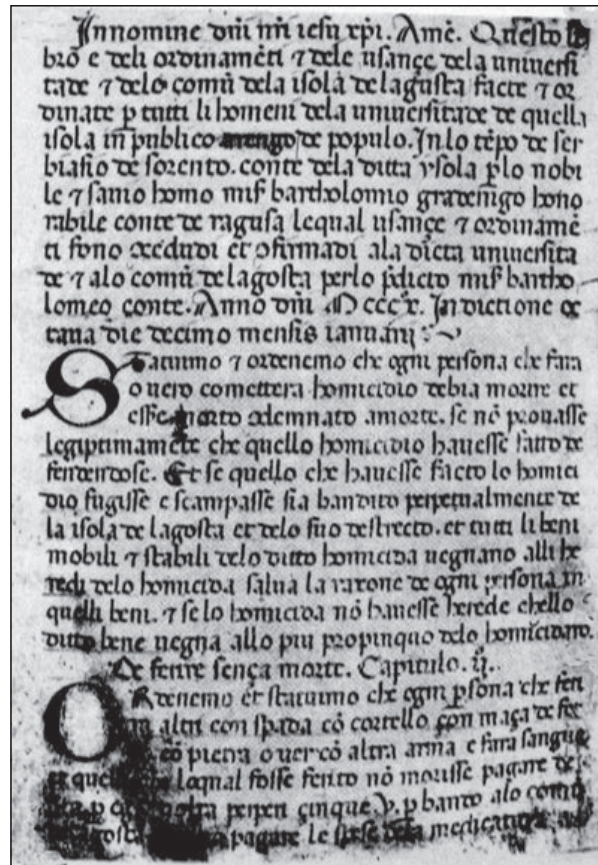
Smatramo ipak korisnim Lastovski statut razmotriti s aspekta njegova odnosa prema problemima zdravstvene kulture, pa bilo da je riječ o direktnom odnosu (vrlo malo) ili pak promatrano kroz spektar drastičnih kazni

¹ Tako je, u odnosu na dubrovačku vlast tj. kneza, lastovski knez ovu funkciju obnašao kao podknez.

² Josip Lučić, *Prošlost otoka Lastova u doba Dubrovačke republike* (uvodna studija u knjizi "Lastovski statut" u izdanju Književnog kruga u Splitu, 1994., str. 7–80.

³ Ivan Strohal, *Statuti primorskih gradova i općina* (Bibliografski nacrt), Zagreb, 1911.

⁴ G. Čremošnik, *Notarske listine sa Lastova*, Spomenik XCI (SANU), Beograd, 1939., str. 7.

Prva stranica primjerka Lastovskog statuta iz XV. stoljeća što se čuva u knjižnici Senata u Rimu.

First page of the Statute of Lastovo from the XV century kept in the Senate Library in Rome.

usmjerenih na ugrožavanje tjelesnog i psihofizičkog integriteta ljudi koji se pojavljuju kao osuđenici za određena kaznena djela.

DIREKTNI ODNOSI LASTOVSKOG STATUTA PREMA ZDRAVSTVENOJ KULTURI OTOKA

1. Kao mjere za održavanje dobrog zdravstvenog stanja stanovništva, a imajući na umu izbjegavanja zaraza, koje statutodavac naziva *haranje sveopćim pošastima*, statutarni propisi nalažu *zdravstvenim službenicima*:⁵

- da vode računa o suzbijanju kuge

⁵ Propisi ne objašnjavaju što se razumijeva pod pojmom “zdravstvenih službenika”, a nema podataka o postojanju učenih liječnika, ali smatramo da su ranarnici ili vidari morali postojati, kao što je u to doba svugdje bilo.

- da budu pažljivi pri odlučivanju o propuštanju na otok osoba koje dolaze iz mjestâ sumnjivih zbog kuge
 - ako li se pak kuga ipak pojavi, da preuzimaju uobičajene mjere na njezinu suzbijanju.⁶
2. Obveza postojanja tzv. komunalne klaonice u kojoj se ima klati sva stoka.⁷ Statutodavac pritom nije imao na umu sanitarno-higijenske koristi, što se vidi iz duha teksta ove odredbe, nego neke druge, sasvim praktične, koristi u području mesarstva, npr. da se uvijek može ustanoviti je li meso od škopca ili druge, i kakve, stoke, a jedan je od razloga i obveza općine da knezu osigura određenu količinu mesa isključivo od škopca. Ipak, iz same činjenice da se stoka smjela klati jedino u tzv. komunalnoj klaonici, *ipso facto*, proistjecala je i korisna posljedica – neka vrsta higijensko-sanitarnog učinka.
3. Postojanje određene ribarnice, uz obvezu za sve ribare da ulovljenu ribu prodaju samo u ribarnici. Razlozi su bili raznovrsni, ali posve praktične prirode, npr. da riba bude dostupna svim građanima, da ju nabavljaju na jednomu mjestu, da se lako može evidentirati količina i vrsta ribe radi plaćanja *daće* na prodanu ribu i sl.⁸ Iako, dakle, statutodavac ovdje nije imao na umu odraz ove odredbe na zdravstvenu kulturu, ipak je obveza ribara da ribu prodaju samo na određenoj ribarnici, *ipso facto*, morala imati određeni pozitivni učinak u higijensko-sanitarnom pravcu.

DRASTIČNE KAZNE – NAPAD NA TJELESNI I PSIHOFIZIČKI INTEGRITET ČOVJEKA

Kao i mnogi drugi statuti uzduž naše obale (neki manje, neki više), i Lastovski je statut u okviru svoga kaznenog prava propisivao brojne kazne usmjerene protiv integriteta života i tijela osuđene osobe, podrazumijevajući tu, dakako, i psihički integritet u širem smislu. Valja spomenuti da neke od tih kazni po svojoj surovosti podsjećaju na bizantsko kazнено pravo.⁹

Ovdje ne namjeravamo iznositi za koja su sve kaznena djela pojedine kazne određene, osim ako je to nužno, jer to za svrhu ovoga rada držimo nepotrebnim.

⁶ Glava LXXXVII Statuta pod naslovom "naredbe o zdravstvu".

⁷ Riječ je o naredbi danoj tadašnjem knezu Lastova Luki Nikolinu Gučetiću 25. srpnja 1735. – Lastovski statut, str. 296.

⁸ Glava XCIX, CV, CXXI Statuta.

⁹ Detaljnije: G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, Beograd, 1969, str. 167–168.

Kazne su bile raznolike:

- Smrtna kazna – samo za ubojstvo, ako nije počinjeno u samoobrani.¹⁰
- Šibanje – ne kaže se ništa detaljnije.
- Žigosanje s četiri užarena žiga po obrazu.¹¹
- Rezanje dva prsta desne ruke, pri čemu je određeno da moraju biti *palac i prst do njega*.¹²
- Stajanje u *kladama*,¹³ uz znatno kasniju pripomenu da se ova kazna pokazuje neprikladnom pa bi ju trebalo zamijeniti kaznom zatvora te bi u tu svrhu trebalo izgraditi zatvore.¹⁴
- Vezivanje uz tzv. stup srama u trajanju od jednog sata. Riječ je o nekoj vrsti moralne šibe kako bi se u osuđenika polučio osjećaj izlaganja javnom sramoćenju. Istina, i fizička je strana patnje zbog stajanja privezanoga uza stup bila prisutna, ali je svakako učinak javnog sramoćenja bio u prvom planu.¹⁵ Budući da je specifična po ograničenom trajanju, ovu ćemo kaznu malo podrobnije razmotriti. Naime, ova je kazna u jednom slučaju određena za one koji sijeku drva u zaštićenoj šumi,¹⁶ a u drugome za *pekarice*¹⁷ koje žito ili kruh prodaju po cijeni i mjerama koje se ne podudaraju s onima koje su službeno određene.¹⁸ Riječ je, dakle, o minornim kaznenim djelima pa je statudavac kaznu smatrao nekom vrstom moralne opomene, i ništa više. Zato je vezivanje za stup srama trajalo samo jedan sat.

I klasična kazna zatvora bila je prilično zastupljena, no njome se ovdje ne bavimo zbog dva razloga. Prvo, zato što je riječ o klasičnoj kazni poznatoj od davnina pa do naših dana, a koja nije specifikum Lastovskog statuta, i, drugo, zato što ne spada u kategoriju sakaćenja ili drugih karakterističnih mučenja vezanih za sustav kazni Lastovskog statuta.

¹⁰ Glava I. Statuta. Zanimljivo je, posebno za povijest kaznenoga prava, da je statudavac poznavao i uvažavao institut nužne obrane, odnosno *samoobrane*, kako ga Statut formulira.

¹¹ Glava LXXVII i LXXXVII Statuta.

¹² Glava L Statuta.

¹³ Glava L Statuta.

¹⁴ Glava 126. Statuta. Budući da je i inače postojala kazna zatvora, Statut ukazuje na to da bi i kaznu u *kladama* trebalo promijeniti u kaznu zatvora, ali da bi zato trebalo stvoriti još zatvorskog prostora. Tako treba shvatiti formulaciju danu u Statutu.

¹⁵ Sadržano u vrlo dugačkoj zbirci propisa bez naslova iz godine 1735., koja se odnosi na mnoštvo raznoraznih sitnijih delikata.

¹⁶ Točka 5. prije navedene zbirke propisa.

¹⁷ Misli se na žene koje peku kruh za prodaju.

¹⁸ Točka 5. prije navedene zbirke propisa.

ZAKLJUČAK

Lastovski je statut opsegom vrlo velik i obuhvatan, ali u njemu statutodavac nije imao mnogo sluha za problematiku vezanu za zdravstvenu kulturu, u svakom slučaju znatno manje nego u većini srednjovjekovnih statuta gradova na istočnoj obali Jadrana.

SAŽETAK

Cilj je ovog rada utvrditi elemente zdravstvene kulture u Lastovskom statutu iz 1310. i njegovim dopunama do XVIII. stoljeća. Obradom nedavno tiskom objavljenog i prevedenog rukopisa izdvojene su odredbe iz kojih se izravno ili posredno mogu procijeniti stavovi statutodavca prema zdravlju i zdravstvenoj zaštiti pučanstva. Od preventivnih mjera spominje se nekoliko odredaba vezanih za sprječavanje unosa kuge te, ako se kuga pojavi, mjere za njezino suzbijanje. Premda nisu primarno osmišljene kao javnozdravstvena potreba, odredbe o komunalnim klaonicama i ribarnicama, ipso facto, morale su imati i pozitivne higijensko-sanitarne efekte. Iz sustava kazni za počinitelje kaznenih djela izdvojeni su primjeri kazni uperenih protiv fizičkog, psihičkog i moralnog integriteta osuđenika: smrtna kazna, šibanje, žigosanje, odsijecanje prstiju, stajanje u kladama i vezivanje za stup sramote. U zaključku se ističe da statutodavac u Lastovskom statutu, premda je Statut opsegom vrlo velik i sveobuhvatan, u odnosu na zdravstvenu kulturu nije imao sluha, svakako znatno manje nego u većini srednjovjekovnih statuta gradova na istočnoj obali Jadrana.

Ključne riječi: srednjovjekovno statutarno pravo, povijest zdravstvene kulture, Lastovo